

УДК: 378.147:[37.011.3-051:78]

БОНДАРЕНКО Анжеліка Володимирівна –
кандидат педагогічних наук, старший викладач
кафедри методики музичного виховання,
співу та хорового диригування
Криворізького державного педагогічного університету
<https://orcid.org/0000000290689264>
e-mail: bondarenko_ang@ukr.net

РОЗВИТОК ІНТЕЛЕКТУАЛЬНО-ТВОРЧОГО ПОТЕНЦІАЛУ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ МУЗИЧНОГО МИСТЕЦТВА

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Сучасна загальноосвітня школа потребує вчителя музичного мистецтва нового формату, який здатен не тільки якісно організувати навчальну діяльність учнів на уроках музичного мистецтва, залучати їх до позаурочної навчальної діяльності, але й творчо виражатись у музично-педагогічній діяльності. Фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва здійснюється у ВНЗ, що включає і диригентське навчання. Студенти під час диригентського навчання мають не тільки засвоїти фахові знання і вміння, але й усвідомити специфіку роботи вчителя музичного мистецтва з учнями загальноосвітньої школи.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Недостатність наукової розробки і потреби сучасної педагогічної практики зумовлюють доцільність теоретичного обґрунтування якісно нових можливостей щодо розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва. Вітчизняна вища школа має здобутки науковців у сфері мистецької освіти. Такі науковці як Е. Абдуллін, О. Єременко, А. Козир, О. Михайличенко, О. Олексюк, О. Отич, В. Орлов, Г. Падалка, Г. Побережна, О. Щолокова та інші. Проблема розвитку інтелектуальних умінь особистості представлена у працях таких дослідників як Л. Виготський, П. Гальперін, С. Кабанова-Меллер, Н. Менчинська, В. Паламарчук, Т. Шамова, Т. Якиманська та інші. Проблемою розвитку творчих умінь особистості опікуються такі вчені як Ю. Алієв, В. Боров, Дж. Гілфорд, Л. Греков, В. Орлов, Я. Пономарьов, Г. Розен, Н. Федоренко та ін.

Поряд із тим, нами враховувались результати дослідження аксіологічної проблематики. Оскільки розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особистості взаємопов'язаний із розумінням природи цінностей, взаємозв'язок цінностей із культурними чинниками. На сучасному етапі вітчизняна наукова думка щодо даної

проблематики яскраво представлена у розробках вчених як В. Андрущенко, І. Бех, М. Бровко, Л. Губернський, С. Гончаренко, І. Зязюн, С. Клепко, В. Кремень, Л. Левчук, М. Михальченко, В. Огнев'юк, І. Радіонова, І. Степанченко та іншими. Ціннісне бачення педагогічних явищ уможливує переосмислення основних позицій диригентського навчання майбутніх учителів музичного мистецтва. Аксіологічний контекст фахової підготовки студентів передбачає особистісні орієнтири, оскільки вивчення мистецтва диригування формує індивідуальне ставлення майбутнього фахівця до музично-естетичного розвитку учнів загальноосвітньої школи.

Однак, проблему розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва досліджено недостатньо, її розгляду й призначена ця стаття.

Необхідність пошуку нових підходів до розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва пов'язана з розв'язанням наступних протиріч: між динамічним розвитком сучасних інформаційних засобів, які використовуються у різних формах художнього виконання музичного твору, і збереженням традицій хорового мистецтва; між потребами в опануванні студентами способами зацікавлення учнів хоровим мистецтвом і відсутністю методичних розробок щодо розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва під час фахового навчання у ВНЗ.

Мета статті: розкрити особливості розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва під час фахового навчання у ВНЗ.

Виклад основного матеріалу дослідження. Для нашого дослідження необхідним є розуміння поняття «потенціал». Відомі різні концепції даного поняття, що висувують у своїх працях дослідники різних наукових галузей. Ми спирались на філософські дослідження Аристотеля, І. Канта, М. Кузанського, Г. Лейбніца,

Ф. Прокоповича, Г. Сковороди, Л. Фейербаха які розглядають стан особистості, як потенційний стан її розвитку в майбутньому, завдяки залученню до певної активної діяльності. Дослідник І. Бех розвиток творчого потенціалу особистості пов'язує з процесом її самовдосконалення, ефективність якого залежить від особистісних вольових проявів. Ці прояви, на думку вченого, перетворюють мислення особистості в емоційно-вольове, дієве [1].

З психологічної точки зору розвиток інтелектуально-творчого потенціалу особистості має відбуватись завдяки залученню цієї особистості до цілеспрямованої активної творчої діяльності. Це також передбачає спрямованість фахового навчання на розвиток інтелектуальних умінь через розширення й поглиблення фахових знань і розвиток творчих здібностей. Л. Виготський планування творчого процесу розуміє як прогноз вірогідних результатів творчої діяльності, а також вірогідність реалізації творчого задуму [2].

У музично-педагогічній літературі питання розвитку творчого потенціалу особистості розглядається такими дослідниками як О. Апраксина, М. Каган, Ю. Мандрик, О. Рудницька, М. Ткач та іншими, які зазначають про те, що процес розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва залежить від багатьох факторів.

Спираючись на це, визначаємо інтелектуально-творчий потенціал майбутніх учителів музичного мистецтва як інтегральну якість, що передбачає розгортання природних фізичних даних, музичних здібностей, розвитку інтелектуальних умінь, фахових знань і вмінь спрямованих на практичну реалізацію в майбутньому музично-педагогічній діяльності. Розвиток цієї якості передбачає розвинення таких якостей майбутнього вчителя музичного мистецтва як: ініціативність, мобільність, конкретність, відкритість, емпатія, новаторство, комунікативність, оперативність, самостійність. Ці особистісні якості студентів пов'язані з виявленням певних особистісних умінь, що унаочнено в таблиці 1.

Ми спирались на те, що сучасне хорове мистецтво передбачає не тільки відтворення хоровим колективом якісного хорового звучання, але й виявлення співаками артистизму. Виступи хорових колективів є цікавими для сучасного глядача, оскільки живе звучання гарних природних голосів вражає своєю красою. Сучасний глядач є вибагливим до спецефектів, які активно використовуються сьогодні і в кіномистецтві,

і в мистецтві хореографії, і в театральному мистецтві. До таких ефектів відносять динаміку руху, диференціацію світла, різноманітність, яскравість і неповторність сценічного руху. Використання спецефектів під час концертного виконання хорових творів передбачає не тільки застосування відповідних засобів мультимедіа, електронних музичних інструментів, сучасних шумових музичних інструментів, але й артистичних умінь хорових співаків, їх вокальних умінь щодо використання сучасних прийомів хорового виконання. Однак підготовка хорового колективу до концертного виступу потребує від хорового диригента здійснення постановочної роботи.

Таблиця 1

Особистісні якості та вміння майбутнього вчителя музичного мистецтва необхідні для продуктивної постановки концертного виступу шкільного хору

Якості	Вміння
Ініціативність	включати до репертуару хору додатні музичні твори; вміти організувати концертну діяльність учнів;
Мобільність	приспосовуватись до потреб духовного розвитку сучасних школярів; залучати їх до співу в концертних заходах;
Новаторство	вміти застосовувати різні засоби для втілення власної інтерпретації музичного твору;
Конкретність	вміти доносити учням свою думку;
Відкритість	готовність продемонструвати учням власне розуміння хорової постановки; виявлення інтересу до нових тенденцій у хоровому мистецтві;
Емпатія	вміти розуміти характерні особливості художнього образу; здатність розуміти співчуваючи;
Комунікативність	здатність налагоджувати доброзичливі стосунки з суб'єктами залученими до навчальної роботи над музичними творами;
Оперативність	вміти досягати поставлених навчальних завдань;
Самостійність	вміти опрацьовувати задум хорової постановки.

Слід зазначити, що постановочна робота є одним із видів диригентської діяльності вчителя музичного мистецтва в загальноосвітній школі. Під час позаурочної навчальної діяльності зі шкільним хором учитель музичного мистецтва залучає школярів не тільки до співу шкільних пісень, але й до художнього виконання цих музичних творів. Така музично-творча діяльність учнів передбачає підготовчу роботу вчителя музичного мистецтва, який планує позаурочну навчальну діяльність учнів, методи й прийоми вокально-хорової роботи з учнями, розробляє навчальну наочність. Засобами відтворення композиторського задуму шкільної пісні постають: чисте інтонування учнями мелодійної лінії під час співу пісні; чітка дикція та артикуляція; відповідна гнучкість звучання дитячих голосів; точне відтворення особливостей музичного ритму й музичного штриху;

використання відповідного типу співацького дихання; сценічні рухи; міміка; сценічні костюми; шумові музичні інструменти або електронні музичні інструменти (за потребою); інструментальний супровід. На жаль, сучасний вчитель музичного мистецтва не має можливості використовувати сучасну освітлювальну техніку, мультимедійну сітку, проте вказані засоби також уможливають створення вчителем хорової композиції. Така музично-творча діяльність учнів сприяє їх зацікавленню співом у шкільному хорі, а також розвитку їх вокально-хорових умінь. У цьому процесі викладач застосовує методи педагогічного впливу на учнів.

Особливою проблемою для вчителя музичного мистецтва, який тільки розпочинає музично-педагогічну діяльність із учнями загальноосвітньої школи постає вибір репертуару для шкільного хору. Вважаємо, що підбір репертуару передбачає дотримання таких умов: репертуар шкільного хору має бути доступним для виконання учнів шкільного віку; хорові твори мають бути різними за стилем і жанром, відповідати навчально-виховним завданням музично-естетичного розвитку школярів; хорові твори мають відповідати навчальним потребам, інтересам школярів.

Здійснюючи музично-естетичний розвиток учнів загальноосвітньої школи вчитель музичного мистецтва має враховувати виховні можливості української народної пісні.

Усвідомлюючи історичний та мистецтвознавчий контекст української народної пісні вчитель зацікавлює учнів вокально-хоровою роботою над цією піснею. Це включає ознайомлення учнів із українськими народними традиціями, українськими народними костюмами, музичними інструментами. Особливо учням подобаються такі пісні як «Весняночка», «Ой, у гаю при Дунаю», а також народні пісні-інсценізації «Два півники», «Грицю, Грицю», «Дівка Явдошка», «Ходить гарбуз по городу» тощо. Невигадлива краса української народної пісні відкриває учням різноманітні поетичні образи. Під час виконання школярами української народної пісні вчитель музичного мистецтва залучає їх до виконання нескладних сценічних рухів.

Відзначимо також важливість включення до репертуару хорового колективу шкільних пісень українських композиторів-класиків, а саме: В. Верховинця, С. Воробкевича, А. Казбирюка, О. Кошниця, М. Леонтовича, М. Лисенка, В. Сокольського, Я. Степового, К. Стеценка тощо. Ці композитори в піснях для дітей шкільного

віку сприяють їх моральному вихованню, та духовному розвитку.

Використовуючи музичні засоби виразності українські композиторикласики як краво розкривають їм у піснях красу флори та фауни, багатство внутрішнього світу людини. Це потребує від учителя музичного мистецтва ознайомлення з певними традиціями хорового виконання, що також передбачає залучення учнів до виконання сценічних рухів під час співу.

Враховуючи потреби й інтереси школярів, учитель музичного мистецтва може включати до репертуару шкільного хору сучасну естрадну пісню, що можна використовувати як у шкільних тематичних концертах, позаурочних заходах, так і в музично-театральній постановці. Естрадна пісня відповідає віковим потребам та інтересам учнів і тому сприяє розвитку їх творчого потенціалу. Поряд із тим, виконання естрадної пісні на шкільній сцені задовільняє потреби аудиторії. Багата яскравими сюжетами й образами естрадна пісня впливає на формування емоційно-творчих здібностей учнів. Сюжетно-драматургічний зміст естрадної пісні передбачає формування в учнів сценічної культури. Вчитель музичного мистецтва залучає учнів до виявлення артистизму під час співу естрадної пісні, висловлення особливостей сценічного образу спонукає до використання міміки, сценічних жестів. Висловлення емоційно-змістовної структури пісні потребує емоційного відгуку учнів. Сучасні композитори, що створюють естрадні пісні для дітей використовуючи майстерно музичні засоби збагачують духовний світ учнів. Ці пісні постають прекрасним матеріалом для пошуку вчителем музичного мистецтва засобів виразного донесення змістовної сутності музичного твору.

Важливим під час фахового навчання майбутніх учителів музичного мистецтва є створення сприятливих умов для навчальної роботи студентів над авторськими постановками хорових номерів. Це включає створення постановок із урахуванням можливостей голосу учнів шкільного віку, їх інтересів. До того ж студенти набувають практичних навичок вокально-хорової роботи зі співаками, що включає і постановочну роботу над концертним номером хорового колективу. Ця робота являє собою складну систему методів і прийомів відтворення інтерпретації хорового твору як художнього задуму щодо його концертного виконання. Постановочна робота передбачає творчий задум хорового диригента, який включає композиційний план, постановку хорової

композиції відповідно хоровому звучанню музичного твору з урахуванням законів драматургії, роботу над звучанням музичних інструментів, які включено до певної хорової композиції. У постановочній роботі слід враховувати такі специфічні риси як конструкційна цілісність хорової композиції, загальні принципи композиторської побудови хорового твору, що включає визначення композиційного центру, напрямку руху, а також урахування принципу розширення сценічної площини, принципу пропорційності й контрастності, принципу співвідношення хорового звучання та зовнішньої зображальності.

У процесі навчальної роботи над хоровим твором студенти мають можливість використовувати різні види аналізу. Так музикознавцями Л. Мазелем, В. Цуккерманом розроблено цілісний аналіз музичного твору, за яким хоровий твір демонструється як цілісний об'єкт на кожній стадії аналізу. Поряд із тим, студенти набувають умінь щодо здійснення художньо-педагогічного аналізу. Цей аналіз передбачає врахування студентом вікових особливостей школярів для яких створено даний музичний твір. Також студенти навчаються враховувати завдання музично-естетичного розвитку школярів. Виходячи з інтонаційної теорії Б. Асаф'єва, що передбачає цілісне сприйняття музичного твору для досягнення стилістичних закономірностей, студенти навчаються здійснювати інтонаційний аналіз. У цьому процесі відбувається виявлення характерних рис художнього образу, та їх інтонаційне вираження в музичному творі.

Завдання щодо створення хорової композиції постає у пошуку інтерпретаційної версії звучання й візуального представлення музичного твору. Важливим є дотримання художньої структури з урахуванням музичної форми, музичного стилю, особливостей шкільного віку учнів – співаків хору. Створення такої хорової композиції потребує усвідомлення студентами характерних особливостей структури даного музичного твору. За визначенням науковців А. Загнітико, І. Щукіна поняття «структура» розглядається як «взаєморозміщення та взаємозв'язок складових частин цілого; будова» [3, с. 807].

Розглядаючи художню інтерпретацію музичного твору О. Олексюк, М. Ткач розуміють це як результат розумової діяльності для створення багатопланового слухового образу [5]. На думку В. Крицького створення інтерпретації музичного твору супроводжується виробленням аргументованих уявлень щодо втілення

змістовної сутності музичного твору, та формуванням особистісного ставлення до цього твору, що реалізується через його виконання [4]. Спираючись на це створення хорової композиції, що включає здійснення особистістю інтерпретації музичного твору, передбачає створення багатопланового слухового образу, та його вираження через сценічне дійство. Це передбачає набуття майбутніми вчителями музичного мистецтва методичних знань щодо музично-рухового розвитку учнів шкільного віку. Під час аналізу музичного твору у студента формуються музично-стильові уявлення як результат операцій музичного мислення. Це сприяє формуванню усвідомленої потреби у стилевідповідному виконанні хорового твору.

Висновки та перспективи подальших розвідок напрямку. Фахова підготовка майбутніх учителів музичного мистецтва у вищому навчальному педагогічному закладі включає диригентське навчання, що враховує сучасні тенденції у хоровому виконавстві. Поряд із забезпеченням студентів диригентськими знаннями й умінями має здійснюватись розвиток їх інтелектуально-творчого потенціалу. Під час диригентського навчання студенти навчаються самостійно розв'язувати проблемні завдання, практично застосовують набуті фахові знання, набувають фахових компетентностей. Розвиток інтелектуально-творчого потенціалу студентів під час диригентського навчання передбачає наявність їх усвідомлення важливості набуття диригентських знань і вмінь, що позначається на їх індивідуальному фаховому розвитку. У цьому процесі здійснюється орієнтація студентів на музичну творчість, їх спонукання до творчої активності. Систематичне залучення студентів до творчо-пошукової діяльності над навчальним музичним твором передбачає їх адаптацію до конкретного напрямку музично-творчої діяльності з учнями загальноосвітньої школи. Результатом розвитку інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва постає їх самореалізація в майбутній музично-педагогічній діяльності з учнями загальноосвітньої школи. Подальшого наукового пошуку потребують питання щодо розробки навчальних методів спрямованих на розвиток інтелектуально-творчого потенціалу майбутніх учителів музичного мистецтва під час диригентського навчання у вищій школі.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Бех І. Д. Особистісно-орієнтований підхід: Теоретико-технологічні засади / І. Д. Бех. – Київ: Либідь, 2003. – Кн. 1. – 280 с.

2. Выготский Л. С. Мышление и речь // Собр. соч.: В 6-ти т. Т. 2. Проблемы общей психологии / Под ред. В. В. Давыдова. – Москва: Педагогика, 1982. – 504 с.

3. Загнітко А. Тлумачний словник сучасної української мови / А. Загнітко, І. Щукіна. – Донецьк: ТОВ ВКФ «БАО», 2009. – 960 с.

4. Крицький В. М. Формування художньо та дидактично доцільних знань у процесі роботи з музичними творами / В. М. Крицький: метод рекомендації. – Ніжин: НДПУ ім. М. Гоголя, 2004. – 20 с.

5. Олексюк О. М. Музично-педагогічний процес у вищій школі / О. М. Олексюк, М. М. Ткач. – Київ: Знання України, 2009. – 123 с.

REFERENCES

1. Beh, I. D. (2003). *Osobystisno-orientovaniy pidhid: Teoretyko-tehnologichni zasady. Ch.1.* [Personality-oriented approach: theoretical and technological principles]. Kyiv.

2. Vygotski, L. S. (1982). *Myshlenie i rech.* [Thinking and speaking]. Moscow.

3. Zagnitko, A., Schukina, I. (2009). *Tlumachniy slovník suchasnoyi ukraýinskoyi movy.* [Interpretative dictionary of contemporary Ukrainian language]. Donesk.

4. Krytski, V. M. (2004). *Formuvannia hudozhnio ta dydaktychno dotsilnyh znan u protsesi roboty z muzychnymy tvoramy [metod.*

rekomentatsiyi]. [Formation of artistically and didactically appropriate knowledge in the process of working with musical works]. Nishyn.

5. Oleksyuk, O. M., Tkach, M. M. (2009). *Musychno-pedagogichny proces u vyshchij shkoli.* [Musical-pedagogical process in high school]. Kyiv.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

БОНДАРЕНКО Анжеліка Володимирівна

– кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри методики музичного виховання, співу та хорового диригування Криворізького державного педагогічного університету.

Наукові інтереси: методика диригентсько-хорового навчання у вищій школі, формування особистості майбутнього вчителя музичного мистецтва.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

BONDARENKO Anzhelika Volodymyrivna

– Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Lecturer of the Department of Methods of Musical Education, Singing and Choral Conducting, Krivyi Rih State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: methods of conducting and choral training in higher school, formation of professional identity of future music teacher profile.

Стаття надійшла до редакції 16.04.2019 р.

УДК 373.2.015.31:74

ЖИТНИК Тетяна Сергіївна

– кандидат педагогічних наук, старший викладач кафедри соціальної роботи, соціальної педагогіки та дошкільної освіти Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького
<https://orcid.org/0000-0003-2250-7251>
 e-mail: zhytnik_tetiana@mdpu.org.ua

МЕТОДИКА ПРОЛОНГОВАНОЇ ПІДТРИМКИ ІНДИВІДУАЛЬНОГО ТВОРЧОГО САМОВИРАЖЕННЯ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНИКА В ХУДОЖНЬО-ТВОРЧІЙ ДІЯЛЬНОСТІ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Художня активність у дітей старшого дошкільного віку визначається індивідуально. Безумовно, природні художньо-творчі задатки у художньому вихованні відіграють головну роль, однак без систематичного мотивування художньо-творчої активності їх розвиток сповільнюється. Для дитини головне полягає в «умінні малювати», але важливішим є – правильне ставлення до творчої діяльності.

Розв'язання цієї проблеми лежить у психологічній площині. Дитина «не може малювати» не тому, що «не вміє», а тому, що сформувався хибне уявлення про те, якою повинна бути її робота, що потрібно передати власний емоційний світ, показати в ній своє бачення того чи іншого образу. Багато запитань дитячої творчості виникають не стільки від відсутності відповідної образотворчої грамоти, скільки від невміння розпорядитися своїми власними здібностями.